

CORURILE BISERICEȘTI ȘI ACTIVITATEA LOR CULTURAL-MISIONARĂ (zona Humorului și Câmpulung Moldovenesc), în Bucovina interbelică

Pr. drd. Justinian-Remus COJOCAR
Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

Abstract

Church choirs express the presence of a religious life in the parish. Most church choirs emerged right after The Great Union. They were ploughmen's, peasant's, archers' choirs. They were led by church singers, trained in schools and by ordinary people, of various occupations, who had talent and love for choral singing. Generally, they would sing regularly on Sundays and holidays. In the Câmpulung-Moldovenesc and Humor areas, the church choirs would participate in the contests organized by the Metropolitan and the best were also invited outside Bukovina. The Great Feasts would enjoy the presence of the choirs that were really singing and chanting. The role of the choirs was to cultivate the parish, to make a mission through singing, to bring the people closer to God, to do propaganda and to unify the community. The choirs were subsidized by the Metropolitan and the dignity and organization of their leaders was demanded.

Keywords: church choir, music, Bukovina, Câmpulung-Moldovenesc, Humor, The Metropolitan of Bukovina, the interwar period.

Introducere

Corurile bisericesti constituie, în general, expresia cea mai frumoasă a credinței omului implicat trup și suflet în activitatea Bisericii strămoșești. În particular, corurile Mitropoliei, cele studențești, ale Societăților Culturale și Muzicale au fost primele care au dat tonul organizării vieții muzicale în cadrul comunităților Bucovinei.

Între cei care au revigorat viața religioasă în Bucovina a fost și Mitropolitul Silvestru Morariu Andrievici (1818-1895). În cadrul Congresului Ortodox Bisericesc din Bucovina s-a evidențiat puternic nevoia de cultivare, atât a preoților, cât și a credincioșilor,

în cadrul legal oferit de Statutul Bisericii Ortodoxe din Bucovina. În cadrul acestei acțiuni de cultivare a conștiințelor creștine bucovinene s-a accentuat ferm preocuparea înființării corurilor bisericești. În fiecare parohie se îndemna, de către Sfânta Mitropolie, să existe coruri ale țărănilor, ale plugarilor. Cele mai multe dintre aceste coruri arcășești apar după 1918. Așadar, perioada interbelică poate fi considerată începutul organizării clare a vieții muzicale în comunitățile bucovinene, în care corurile țărănești au jucat un rol important, acela de înprospătare a vieții religioase autentice a satelor bucovinene.

Într-un memoriu adresat Mitropolitului Bucovinei Vladimir Repta, reprezentanții Asociației Generale a cântăreților din România Mare afirmă: „... doar pregătindu-l pe cântăreț, dându-i cultura și instrucțiunea la înălțimea vremii îl facem factor social, care alături de preot să contribuie la educarea societății în mijlocul căreia trăește. (...) Scopul este nobil și înălțător, munca însă pentru aducerea la îndeplinire a acestor deziderate este uriașă”¹. Un singur reprezentant din Mitropolia Bucovinei a fost la prima adunare a Asociației, de pe 23 Septembrie 1920, de la București. Acest lucru arată că viața corală și organizarea cântăreților în Bucovina era aproape inexistentă.

Pentru întărirea acestei afirmații voi prezenta un document din 10 februarie 1928, descoperit în Arhivele de Stat de la Cernăuți. În document se prezintă un program de activitate pentru propășirea muzicii bisericești din Bucovina al Corului „Răsunetul Bucovinei” din Cernăuți. De pe 12 februarie și până pe 11 noiembrie 1928, corul și-a propus să ajungă în aproape toate comunitățile Bucovinei și să cânte Sfânta Liturghie în bisericile parohiale. Directorul corului, Sava Arbore, spunea chiar în cererea către mitropolit că: „voi forma coruri de plugari, dându-le și materialul necesar. Toate voi face în deplin acord cu părintele paroh și învățătorul din fiecare comună”². Programul a fost acceptat și sprijinit de Mitropolie. Într-o dare de seamă către Mitropolie, la data de 23 mai 1928, directorul corului, Sava Arbore, a afirmat:

¹ Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, Fond „Mitropolia Bucovinei”, vol. VII, Secția 13/7, mapa 254, Dosar 25/1922, fila 2.

² Arhivele de Stat Cernăuți, Fond „Mitropolia Bucovinei”, Fond 320, inv. 1, tom 1, Dosar 2434/1924-1939, fila 139.

„Corul Răsunetul Bucovinei, începând activitatea în luna februarie, a cântat până în prezent în 15 biserici, înființând coruri locale, din care unele au și început activitatea. Corul cântă liturghia în fiecare Duminică și sărbătoare prin satele din Bucovina, după programul aprobat de Înalt Prea Sfinția Voastră. În toate bisericile unde am cântat, sate întregi au venit să asculte Sf. liturghie cu o bucurie și evlavie nespusă”³.

În acest studiu ne propunem să prezentăm acele coruri bisericesti care au fost organizate pe lângă parohiile din Zona Humorului și Câmpulung Moldovenesc, în perioada de după Primul Război Mondial și, în mod excepțional, acele coruri care au fost înființate înainte de Marea Unire și care și-au continuat activitatea în perioada interbelică, cu mult rod. De asemenea, scopul este de a evidenția activitatea cultural-misionară a acestor coruri și nu numai.

Noutatea acestei cercetări constă în informația descoperită la Arhivele de Stat de la Cernăuți și Arhivele Statului Suceava, precum și în datele, culese de mine, din Arhivele câtorva parohii și din interviurile luate bătrânilor satelor.

Până acum, despre corurile bisericesti din Zona Bucovinei a scris vrednicul de pomenire părintele Nicolae Pentelescu, în lucrarea *Un veac de muzică corală în Țara de Sus*. În lucrarea Părintelui Pentelescu sunt referiri la câteva dintre corurile din zona Humorului și Câmpulungului. Informațiile sunt culese din afișele concertelor, din ziarele vremii și din periodicele *Candela* și *Făt-Frumos*. Această lucrare a apărut în 2013, la Suceava, la Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților. Cele 15 volume în manuscris ale monumentalei lucrări erau la Biblioteca Județeană „I.G. Sbiera” din Suceava. Proiectul de finanțare depus de Asociația Culturală „Sfântul Mitropolit Dosoftei” la Primăria Municipiului Suceava a fost acceptat și lucrarea a fost editată, ea ajungând la Bibliotecile din țară și străinătate. Textul a fost cules și redactat de mine, iar fotografiile vechi au fost prelucrate, pentru o claritate maximă. Am conștiința împăcată că lucrarea râvnitorului părinte Nicolae Pentelescu, slujitor la Biserica „Sfântul Dumitru” vreme de 30 de ani, a apărut și cu osteneala mea, în urma rugăciunilor la același

³ *Ibidem*, fila 142.

Sfânt Altar voievodal. Susțin cu tărie că documentele referitoare la viața religioasă, culturală și muzicală în Bucovina interbelică vor completa lucrările extrem de puține care au fost scrise până acum.

1. Corurile bisericesti din zona Humorului

Zona Humorului a stat tot timpul sub oblăduirea rugătorilor din mănăstirile din apropiere. Viața cultural-muzicală a înflorit în zona aceasta imediat după Primul Război Mondial. Înainte de război, au fost întemeiate puține coruri bisericesti.

O listă a corurilor din zona Humorului este păstrată în Arhivele de Stat de la Cernăuți. Documentul este de la sfârșitul perioadei interbelice și menționează localitățile care aveau cor bisericesc pe lângă biserica parohială. Documentul respectiv este emis de Protoieria Arbore⁴.

Astfel, un cor bisericesc foarte bun era la Liuzii Humorului. Corul de plugari cânta regulat și era dirijat de cântărețul bisericesc I. Rusu. În satul Bălăceana, inclusiv Gropi, un cor bisericesc înfrumuseța slujba. Corul era format din elevi străjeri și era condus de învățătorul Procoveanu. La Capu-Câmpului era un cor de plugari, format din 24 de persoane. Era condus de directorul școlar Ștefan Rump, cânta binișor și regulat⁵. La Berchișești exista un cor de plugari, care cânta regulat, duminica și în sărbători. Despre existența corului de plugari din Corlata aflăm dintr-un document al Mitropoliei Bucovinei, din 1927, cuprinzând o listă a corurilor și subvențiile acordate lor. Corul din Corlata a primit ajutor în valoare de 500 lei⁶. Deducem că acesta era puțin numeros. Localitatea Brăiești avea un cor de elevi străjeri, care cânta binișor. Corul era condus de învățătorul Ghiroagă, îndrumat de preotul satului. Un bun cor de plugari era la Drăgoiești, inclusiv Vorniceni. Corul era format din plugari și era condus de perceptorul Nicolai

⁴ *Arhivele de Stat Cernăuți*, Fond „Mitropolia Bucovinei”, Fond 320, inv. 1, tom 1, Dosar 2441/1937-1940.

⁵ *Arhivele de Stat Cernăuți*, Fond „Mitropolia Bucovinei”, Fond 320, inv. 1, tom 1, Dosar 2442/1927-1940, fila 130.

⁶ *Arhivele de Stat Cernăuți*, Fond „Mitropolia Bucovinei”, Fond 320, inv. 1, tom 1, Dosar 2434/1924-1939, fila 143.

Varvaroi. Parohia Măzănăiești, inclusiv Lucăcești, era reprezentată foarte bine la nivel coral. Corul de plugari se auzea foarte bine, un mare merit avându-l conducătorul corului, cântărețul bisericesc I. Bârleanu. Pe lângă răspunsurile liturgice, formația corală era prezentă la evenimentele importante ale zonei. Dumnezeu a rânduit și am găsit în satul Lucăcești un moș de 93 de ani care mi-a povestit despre perioada tinereții sale, dând mărturie despre activitatea corală în perioada dintre cele două Războaie Mondiale.

În satul lui Ciprian Porumbescu, la Stupca, era un cor de plugari condus de învățătorul Rusu și cântărețul bisericesc Sabin. Corul a fost înființat de învățătorul Constantin Brăteanu, în 1923. Acest cor era foarte bun și era chemat la toate evenimentele sateilor din zonă. Cu bucurie cântau plugarii mai ales la Liturghie și la festivitățile legate de marele compozitor Ciprian Porumbescu.

Preotul din Zaharești s-a ocupat personal de corul de la biserică. Format din plugari, corul era bine instruit și dădea răspunsurile la strana bisericii, unde slujea râvnitorul preot Ioan Ursachi.

Pentru alte două parohii sunt câteva observații de la Protoieria Arbore. Aceste observații erau îndemnuri adresate preoților de a înființa un cor bisericesc în parohie. Astfel, preotului din Băișești, inclusiv Stanilești Cornuluncii, i s-a pus în vedere să se îngrijească neapărat de un cor de plugari sau de elevi străjeri. În aceeași situație era și parohul din Corlata. Era rugat să se îngrijească de formarea unui cor la biserică⁷.

Zona Humorului la care mă refer acum era împărțită în perioada interbelică, din punct de vedere al jurisdicției, între Protoieria Rădăuțiului, Protoieria Arbore, Protoieria Humorului și Protoieria Sucevei, în mai mică parte. De aceea, informațiile au trebuit culese din documentele valabile pentru toate aceste unități de organizare bisericești.

Despre Parohiile Bucșoaia și Capu-Codrului am găsit informații în documentul emis de Protoieria Humorului în 1937. Acest document l-am descoperit la Arhivele de Stat de la Cernăuți și se numește *Tabela sinoptică a corurilor bisericești din parohiile protoieriei Humorului în anul 1937*⁸.

⁷ Arhivele de Stat Cernăuți, Fond „Mitropolia Bucovinei”, Fond 320, inv. 1, tom 1, Dosar 2441/1937-1940, fila 10.

⁸ Arhivele de Stat Cernăuți, Fond „Mitropolia Bucovinei”, Fond 320, inv. 1, tom 1, Dosar 2442/1927-1940, fila 122.

La Bucșoia era un cor bisericesc foarte numeros. Numărul coriștilor plugari era 46. Corul era condus de carierul la Administrația silvică Adrian Cărbune. În Arhivele Parohiei Bucșoia am găsit mai multe Conscriptii, pe mai multe perioade. În Conscriptia pentru perioada interbelică am găsit și un *Raport General asupra situațiunii administrative-bisericești, economice și culturale în parohia Bucșoia, protoieria Humorului pe anul 1940*. Raportul este întocmit în 1940. În el se specifică faptul că există cântăreț bisericesc care conduce strana, ajutat de oamenii din sat, plugarii credincioși. Corul este mixt, compus din 22 de persoane. Se cântă regulat, în duminici și sărbători. Foarte importantă era catehizarea, care se face în serii la sfârșitul Sfintei Liturghii, inclusiv coriștii participă cu tot sufletul⁹. Referiri despre corul Bucșoia am găsit într-un alt document inedit din 1939, descoperit în Arhivele din Cernăuți, cuprinzând o listă a corurilor din Protoieria Humorului. În 1939, corul bisericesc din Bucșoia avea 34 de plugari, cânta regulat și era considerat foarte bun¹⁰. În Bucșoia am întâlnit un om extraordinar, Flocea Niculaie, în vârsta de 92 de ani, care și-a amintit de anii tinereții din sat. Până la război, spunea el, „lumea mergea la biserică. Era cor de țărani, bătrâni, tineri. Erau toți în port național. Bărbații aveau opinci din piele de vacă, dar și de gumă”¹¹.

La Capu-Codrului, corul de plugari era dirijat de cântărețul bisericesc Vichentie Adomniței. Erau 20 de coriști care formau corul de pe lângă biserică din Capu-Codrului. În 1939 erau 22 de plugari la cor. Corul era considerat bun. Singura lui meteahnă era că nu cânta regulat. De aceea, cei de la Mitropolie au întocmit o radiografie a corurilor bisericești, pentru a ști cum subvenționează pe fiecare în parte.

Orașul Gura-Humorului a fost pentru satele din jur un focar de cultură. Marile Societăți studențești au concertat aici. Intelectualii erau adunați în diferite cluburi culturale. Cu toate acestea,

⁹ *Conscriptia Parohiei Bucșoia, Raport General asupra situațiunii administrative-bisericești, economice și culturale în parohia Bucșoia, protoieria Humorului pe anul 1940*.

¹⁰ *Arhivele de Stat Cernăuți, Fond „Mitropolia Bucovinei”, Fond 320, inv. 1, tom 1, Dosar 2442/1927-1940, fila 130.*

¹¹ Mărturia lui Flocea Niculaie din Bucșoia, Interviu, 23 Februarie 2017.

în oraș, până la Primul Război Mondial nu putem vorbi de un cor bisericesc organizat, permanent, care să-și desfășoare activitatea pe lângă vreo biserică. Imboldul pentru un cor bisericesc a fost dat odată cu înființarea Gimnaziului din Gura-Humorului, în 1908. Copiii de gimnaziu au fost instruiți de profesori și au întocmit un cor. Acest cor cânta la biserică și înfrumuseța slujbele. Cu timpul, corul s-a dezvoltat, s-a maturizat și și-a mărit repertoriul, fiind nelipsit din biserică, la slujbe.

La Arhivele de Stat de la Cernăuți am descoperit o corespondență între Parohia Gura-Humorului și Mitropolia Bucovinei de la Cernăuți. Aceste documente confirmă faptul că la Parohia din Gura-Humorului exista în perioada interbelică o activitate corală. În 1926, Consiliul Eparhial a acordat corului bisericesc din Parohia Gura-Humorului o subvenție de 1000 de lei. Bani aceștia au fost insuficienți, încât parohul Bisericii din Gura-Humorului adresează o nouă cerere, din care aflăm detalii prețioase despre corul bisericesc al parohiei. Corul bisericesc nu cânta permanent, coriștii nu veneau tot timpul și, din pricina aceasta, la strană era doar conducătorul corului, adică dascălul. Aceasta este motivația Mitropoliei Bucovinei în a da o sumă mică Parohiei Gura-Humorului. Aflăm din documente că la biserică, în noiembrie 1926, cânta un quartet, alcătuit din cantorul bisericesc Vasile Flocea, funcționarul Mărgineanu George, studentul la Medicină Paicu Nicolae și funcționarul Belei Filimon. Parohul bisericii a comunicat Mitropoliei că nu poate da un tablou definitiv cu membrii corului, pentru că acesta nu exista. El a rugat să fie luat în considerare pe viitor quartet-ul prezentat, completând în cererea sa că, din când în când, mai vin studenții și cântă la biserică, sub conducerea cântărețului bisericesc Flocea, dascălul stranei. În 1927, Parohia Gura-Humorului a adresat din nou o cerere Mitropoliei pentru sprijin financiar, în cuantum de 4.000 lei. Parohul bisericii a amintit că s-a cumpărat pentru corul bisericesc ortodox român din Gura-Humorului, pentru exercitarea cântărilor bisericești, un armoniu. Prețul a fost de 10.000 lei, din care s-a dat un acout de 6000 lei. Parohia cere 8.000 lei necesari achitării integrale a armoniei și pentru remunerația coriștilor¹². Parohia primește ajutor 7.000 de lei

¹² *Arhivele de Stat Cernăuți*, Fond „Mitropolia Bucovinei”, Fond 320, inv. 1, tom 1, Dosar 2434/1924-1939, filele 77-79.

(4.000 lei pentru armoniu și restul de 3.000 lei pentru coriști). Din suma de 3.000 lei, 40% revine conducătorului corului, iar 60% coriștilor¹³.

În 1939, corul bisericesc al Parohiei din Gura-Humorului este amintit în alt document al Mitropoliei. Corul avea 36 de membrii, era dirijat de învățătorul Leon Șandru, era foarte bun, însă cânta neregulat¹⁴.

2. Corurile bisericești din zona Câmpulung Moldovenesc

Zona de munte a Bucovinei a fost în perioada interbelică un furnicar cultural, determinat și de viața social-economică efervescentă. În fiecare comunitate, fruntașii – preotul satului, cadrele didactice, conducătorii preturilor și ai primăriilor – au avut grijă a-i cultiva pe oamenii de rând. Oamenii de vază, care s-au ridicat din vetrele sătești din zona Câmpulung-Moldovenesc, n-au uitat de obârșie și au contribuit la ridicarea poporului prin cultură și morală.

Corurile bisericești erau pe lângă fiecare parohie. Cele mai multe s-au organizat imediat după 1918. În 1939, Mitropolia Bucovinei a cerut tuturor Protopopiatelor din cuprinsul eparhiei o dare de seamă în legătură cu existența corurilor bisericești. Protopopiatul Câmpulungului Vatra Dornei răspunde imediat solicitării și întocmește o listă a tuturor corurilor bisericești din cuprinsul Protoieriei. Sunt amintite și corurile școlare, alcătuite din copii credincioși și talentați. Acest document¹⁵, care conține lista tuturor corurilor din zona Câmpulungului, l-am descoperit la Arhivele de Stat de la Cernăuți. Astfel, pentru zona Câmpulung-Moldovenesc aflăm de existența corurilor bisericești în următoarele localități: Breaza, Câmpulung Moldovenesc, Ciocănești, Dorna-Candrenilor, Fundul Moldovei, Sadova, Iacobeni, Neagra-Șarului, Pojorâta, Poiana Stampii și Vatra-Dornei. La Breaza era un cor

¹³ *Arhivele de Stat Cernăuți*, Fond „Mitropolia Bucovinei”, Fond 320, inv. 1, tom 1, Dosar 2442/1927-1940, fila 52.

¹⁴ *Ibidem*, fila 130.

¹⁵ *Arhivele de Stat Cernăuți*, Fond „Mitropolia Bucovinei”, Fond 320, inv. 1, tom 1, Dosar 2441/1937-1940.

de plugari condus de directorul școlar Dionis Herescul. Corul a luat ființă în ianuarie 1926 și a fost pus sub conducerea dirigintei școlare Eusebie Mercheș. El este menționat la sfințirea bisericii din Breaza. Corul cânta însă la cele trei biserici, din Breaza, Bena și Neagra. Era compus din 28 de plugari, toți lucrători care se întrețineau din munca manuală¹⁶. În 1928 a primit sprijin de la Mitropolie 500 lei¹⁷.

În orașul Câmpulung Moldovenesc erau trei biserici, unde activeau coruri bisericesti¹⁸.

La Biserica „Adormirea Maicii Domnului” sau Câmpulung I era un cor numeros de plugari, care cântau regulat. Era condus de cântărețul bisericesc Laurentie Mândrilă. Mai multe informații aflăm dintr-un document inedit, *Raportul Parohiei Adormirea Maicii Domnului din Câmpulung Moldovenesc*, de pe 5 noiembrie 1930, în care se afirmă: „În biserica noastră, acum, de mult permanent, în toate Duminicile și sărbătorile, cântă la Sf. Liturghie un cor mixt de plugari. Corul e admirabil și lăudat de toți cari îl aud cântând. Mulți din intelectualii Câmpulungului, ba chiar și din împrejurime, iau parte la Sf. Liturghie anume ca să asculte minunatul cor. Dar, pentru ca acest cor să poată ajunge la așa o perfecțiune, ani de-a rândul, câte 8-10 ore săptămânal, au muncit cu atâta zel și răbdare directorul școlar George Popescu, dirigintele corului, precum și institutorul George Bodnar”¹⁹. În 1928, corul a primit de la Mitropolia Bucovinei un ajutor bănesc în valoare de 2000 lei, conform deciziei 2899/1928²⁰.

La Biserica „Sfântul Nicolae”, Câmpulung II, era un cor, de asemenea de plugari, care era condus de lectorul cântăreț bisericesc

¹⁶ *Arhivele de Stat Cernăuți*, Fond „Mitropolia Bucovinei”, Fond 320, inv. 1, tom 1, Dosar 2434/1924-1939, filele 106-107.

¹⁷ *Ibidem*, fila 104.

¹⁸ În Biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Câmpulung Moldovenesc a cântat o vreme Corul Societății „Răsunetul Carpaților”. Corurile bisericesti de la cele trei biserici din orașul Câmpulung Moldovenesc au fost înființate înainte de Primul Război Mondial. În timpul războiului a fost mai anevoios, dar apoi, activitatea lor s-a desfășurat neîntrerupt în perioada interbelică, reușind să se împlăteze mereu.

¹⁹ *Arhivele de Stat Cernăuți*, Fond „Mitropolia Bucovinei”, Fond 320, inv. 1, tom 1, Dosar 2434/1924-1939, fila 163.

²⁰ *Ibidem*, fila 56.

Nicolai Balan. Numeroase au fost cererile parohiei către Mitropolie pentru a primi ajutor financiar în vederea menținerii corului bisericesc și întreținerii coriștilor. Amintesc aici doar două cereri, din care aflăm informații prețioase în legătură cu formația corală. În cererea de pe 13 martie 1927, parohul menționează că în cursul anului 1926 a cântat la biserică un cor bărbătesc compus din 18 plugari, în toate duminicile și sărbătorile²¹. În cererea de pe 2 ianuarie 1928 sunt menționați 16 coriști și preotul, care roagă Mitropolia să acorde subvenție „pentru acești coriști spre a-i îndemna și pentru viitor la cântare regulată în biserică”²². Corul a primit numeroase subvenții de la Mitropolie. Pentru a vedea clar cum se subvenționau corurile bisericești de către Mitropolie, am să exemplific cu documentul din 1929, când corul a primit 1500 lei. 40% din sumă a revenit conducătorului corului, iar 60% coriștilor²³.

La Biserica „Nașterea Maicii Domnului” sau Câmpulung III activau două coruri. Primul era un cor mixt și al doilea era corul căminului cultural. Ambele coruri erau conduse de directorul școlar Teofil Șandru. Ca substitut era cântărețul bisericesc Gheorghe Prelipcean.

Frumoasa așezare Ciocănești avea pe lângă biserică din sat un cor format din oamenii plugari din localitate. Corul era dirijat și condus de cântărețul bisericesc Ioan Laza²⁴. Dorna-Candrenilor era și ea pe lista localităților cu un cor mixt de plugari, condus de conductorul silvic Iosif Vasilovici. Extrem de importantă este relatarea nepoatei lui Vasilovici, Afrodita Vasilovici, din Vatra Dornei. Relatarea este redată de părintele Nicolae Pentelescu, în lucrarea sa monumentală *Un veac de muzică corală în Țara de Sus*: „Cu tineretul din comună, fete și flăcăi, a format un cor mixt. Ecourile concertelor susținute de acest cor au străbătut munții și văile Dornelor”²⁵. Localitatea Fundul Moldovei era foarte bine

²¹ *Ibidem*, fila 23.

²² *Ibidem*, fila 23.

²³ *Ibidem*, fila 22.

²⁴ Ioan Laza a preluat conducerea corului bisericesc din Ciocănești de la părintele Ilarion Pavel, care a organizat pe plugari într-o formație corală, imediat după Primul Război Mondial, în anii 1923-1924.

²⁵ Nicolae Pentelescu, *Un veac de muzică corală în Țara de Sus – Istoria corurilor bisericești și laice, patriotice și folclorice din zona Bucovinei și a Moldovei de Nord (1860-1970)*, text cules și redactat cu osteneala Pr. prof. Justinian-Remus A. Cojocar, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, Suceava, 2013, p. 67.

reprezentată. Fiind o vatră cu munteni gospodari adevărați, satul era împărțit în funcție de relieful zonei. Astfel, în Fundul Moldovei de jos era un cor de plugari, condus de învățătorul Victor Ciunău. În Fundul-Moldovei de sus era un cor de plugari, condus de muncitorul Tanasi Zdrob. Corul cânta foarte bine, însă nu regulat. Membrii corului, fiind toți muncitori la pădure erau ocupați cu treabă și se întâlneau mai rar toți. În 1930, corul bisericesc din Fundul Moldovei a primit de la Mitropolia Bucovinei o subvenție în valoare de 1000 lei, conform deciziei din 10 februarie 1930²⁶. În Sadova avem două coruri de plugari. Unul activa în Fundul-Sadovei, condus de cântărețul bisericesc Nicolae Iuga și celălalt în Gura-Sadovei. Corul de plugari din Gura-Sadovei a luat premiu la Concursul Căminelor Culturale, pe 7 iunie 1939, la București. Corul era condus de priceputul Roman Latiș.

Iacobeni avea, pe lângă corul bisericii satului, un cor mixt de plugari, condus de învățătorul Tudor Andrei. În frumoasa așezare Iacobeni a păstorit și Nicolae Pentelescu. Chiar el spunea, în cartea sa, că a înființat în primăvara anului 1939 un cor mixt. Tinerii satului făceau parte din formația corală. Pentru prima oară, corul a cântat pe 29 iunie 1939, de sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Răspunsurile liturgice date de cor au fost după partiturile renumiților compozitori G. Musicescu, G. Cucu, Ioan Ghica-Comănești, G. Macovei. Corul susținea concerte în toată zona Dornei, fiind apreciat²⁷.

Două mărturii grăitoare sunt consemnate în lucrarea *Părintele Nicolae Pentelescu – O viață închinată slujirii lui Dumnezeu și oamenilor*, apărută în 2011. Am scris cartea aceasta și am cutreierat toate locurile pe unde părintele Pentelescu a activat. În Iacobeni, două bătrâne și-au amintit de copilăria lor, când cântau la cor alături de alți tinerii din Iacobeni. Bătrâna Iacoban V. Raveca, în 2011 avea 83 de ani. Ea zicea așa: „Pe mine m-a selectat să fac parte din corul bisericii. Corul l-a înființat părintele. De atunci și până astăzi cânt și sunt alături de cor”. O altă bătrână, Maxim Ileana, care în 2011 avea 82 de ani își amintește: „Părintele mi-a predat religia la școală. Făceam cu el cântece religioase și patriotice. Era

²⁶ *Arhivele de Stat Cernăuți*, Fond „Mitropolia Bucovinei”, Fond 320, inv. 1, tom 1, Dosar 2434/1924-1939, fila 160.

²⁷ Nicolae Pentelescu, *op. cit.*, p. 329.

tare frumos și părintele era așa de bun. Am făcut parte din corul bisericii de la înființarea lui și am participat la multe concursuri. La Rădăuți și Cernăuți am luat multe premii. La Cernăuți îmi amintesc că am câștigat concursul de cântece patriotice cu «Sus opincă sus» și «Bate vântul din Ardeal». Foarte legat era de coriștii din Mestecăniș. Corul era numeros și din el făceau parte mulți oameni gospodari²⁸.

De o mare însemnătate este înființarea Căminului Cultural „Miron Costin” din Iacobenii. Alături de intelectualii satului, părintele Nicolae Pentelescu a reușit această izbândă²⁹. Corul condus de părintele a luat parte la toate evenimentele notabile ale Căminului Cultural.

La Neagra-Șarului, corul care cânta la biserică era format din premilitari și străjeri mari. Corul era dirijat de învățătorul Eremie Cojocariu. În apropiere de Câmpulung, la Pojorâta, corul de plugari condus de cântărețul bisericesc Ilie Flocea³⁰ cânta regulat la slujbele de la biserică și la evenimentele din sat. De o valoare istorică excepțională este relatarea acestui inimos dirijor Ilie Flocea, făcută vrednicului de pomenire preot Nicolae Pentelescu: „Corul a avut darul să umple în duminici și sărbători frumoasa biserică din Pojorâta, cu o lume reculeasă. Ascultându-l, credincioșii se simțeau mai înfrățiți unul cu altul, mai solidari, mai buni, mai aproape de cer”³¹. Vrednica doamnă preoteasă Valeria Gribovschi instruia și conducea corul de plugari din Poiana Stampii. În Vatra Dornei, corul de plugari condus de cântărețul bisericesc Constantin Sandulovici cânta regulat. Corul mixt al intelectualilor, condus de preotul Mihai Totoescu cânta mai rar.

Dintre toate corurile enunțate, doar câteva reușeau să fie complete duminică de duminică, sărbătoare de sărbătoare. Membrii

²⁸ Justinian-Remus A. Cojocar, *Părintele Nicolae Pentelescu – O viață închinată slujirii lui Dumnezeu și oamenilor*, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, Suceava, 2011, p. 195.

²⁹ *Condica Cronicală a Parohiei Ortodoxe-Române Iacobenii, Înființarea Căminului Cultural „Miron Costin”*, Tipografia arhiepiscopală, Cernăuți, 1890, pp. 58-59.

³⁰ Ilie Flocea a dirijat corul din Pojorâta, preluând conducerea de la neobositul cântăreț Teodor Blanariu. Teodor Blanariu a întemeiat corul bărbătesc de plugari din sat, în 1924.

³¹ Nicolae Pentelescu, *op. cit.*, p. 299.

corurilor de plugari nu reușeau să fie tot timpul la slujbele bisericii, din cauza muncii lor grele, a distanțelor, a reliefului, a lipsei unei autorități care să păstreze încheagată comunitatea coriștilor, deci a unui om pregătit care să conducă, să dirijeze.

Câmpulung-Moldovenesc era privilegiat pentru că toate cele trei coruri de la toate cele trei biserici cântau bine și regulat. Vatra-Dornei, iarăși putem afirma că stătea bine la capitolul cor bisericesc. Corul cânta regulat și era numeros. De asemenea, la Pojorâta și la Gura-Sadovei erau coruri care cântau tot timpul.

În multe dintre localitățile acestea de munte, la școală erau înființate coruri ale claselor. Copiii cântau la slujba Sfintei Liturghii în unele duminici și sărbători și la unele evenimente importante. Astfel, prin râvna învățătorilor, îndrumați de preotul satului, au apărut coruri ale copiilor din clasa a II-a în satele Ciocănești, Dorna-Candrenilor, Fundul Moldovei de sus, Iacobeni, Fundul-Sadovei și Poiana Stampii. Coruri de clasa a III-a erau la Breaza, Fundul Moldovei de jos și Neagra-Șarului³².

În parohiile Dorna-Arini, Cârlibaba, Moldova Sulița, Ortoaia, Păltiniș, Șarul Dornei și Valea Putnei nu existau coruri bisericești. La Gemenea, biserica din sat a fost sfințită în 1926. Ea a fost construită pentru a servi nevoilor duhovnicești ale oamenilor din Gemenea, Slătioara, Stulpicani, Ostra, până în Doroteia. Cor aici n-a existat. Preotul venea cam o dată la două săptămâni și la bisericuța din Slătioara, unde de asemenea nu exista cor. Mihalea Constantin din Slătioara, un bătrân de 95 de ani, într-un interviu pe care am reușit să i-l iau în data de 21 februarie 2017, spunea așa: „Când venea preotul la Slătioara, lumea mergea multă la biserică. Lumea era dorită să aibă slujbă. Preotul de la Gemenea zicea tot timpul că slătioarenii sunt mai evlavioși, se roagă și cântă frumos”³³.

La Stulpicani era un cor care cânta aproape regulat. Plugarii, în număr de 18, erau conduși de cântărețul bisericesc Vasile Cristurean. În Valea Sacă, corul bisericesc cânta regulat. Membrii corului, toți plugari gospodari, 20 în total, erau dirijați de cântărețul bisericesc Longhin Hison. Despre aceste două parohii, Stulpicani

³² *Arhivele de Stat Cernăuți*, Fond „Mitropolia Bucovinei”, Fond 320, inv. 1, tom 1, Dosar 2441/1937-1940, fila 7.

³³ Mărturia lui Mihalea Constantin din Slătioara. Intervi, 21 februarie 2017.

și Valea Sacă, am găsit aceste referiri într-un alt document descoperit la Arhivele de Stat din Cernăuți. Documentul este din 1937, emis de Protoieria Humorului³⁴.

Vama este amintită de părintele Nicolae Pentelescu cu un cor mixt condus de învățătorul Nicolae Faraon. Corul cânta în biserica din Vama, dar era chemat să cânte și în Valea Moldoviței, Molid, Câmpulung și zona Dornei. Corul a susținut un concert la Radio București³⁵. Într-un alt document inedit, din 1939, descoperit la Arhivele din Cernăuți, găsim detalii prețioase despre activitatea corală din Vama. Astfel, în 1939, erau două coruri în Vama. În Vama de Sus era un cor de 28 de plugari, condus de învățătorul Dimitrie Faraon. Era foarte bun și cânta aproape regulat. În Vama de Jos corul condus de cântărețul bisericesc Carp Pântea era compus din 30 de plugari. Corul cânta binișor și aproape regulat. În Valea Seacă, corul de la biserică număra 26 de plugari și era dirijat de cântărețul bisericesc Gavriil Joltea. Corul cânta regulat și era considerat de Mitropolie bun³⁶.

În localitatea Frumosu, imediat după Primul Război Mondial, învățătorul T. Mironovici a reușit să adune pe sătenii cu voci bune într-un cor bărbătesc. Corul dădea răspunsurile la Sfânta Liturghie la biserica din sat³⁷.

De o mare însemnătate este lista conducătorilor corurilor bisericești din Protoieria Câmpulungului. Am descoperit documentul, datat pe 23 decembrie 1926, la Arhivele de Stat din Cernăuți. Pentru valoarea sa, am să prezint întreaga listă a cântăreților bisericești, conducători de coruri din zona Câmpulungului. În Ciocănești era cantorul bisericesc Ioan Laza, în Fundul-Sadovei era profesorul Rusin și cantorul bisericesc Rusu Dionis, în Câmpulung I era cantorul bisericesc Grig. Vranău, în Câmpulung III era directorul școlar E. Mercheș, în Dorna Gura-Negrii era Gavril Cucina, în Fundul-Moldovei-Sus era directorul școlar Călin Grădinar, în Fundul-Moldovei-Botuș era preotul Gh. Pașcan, în Gura-Sadovei

³⁴ *Arhivele de Stat Cernăuți*, Fond „Mitropolia Bucovinei”, Fond 320, inv. 1, tom 1, Dosar 2442/1927-1940, fila 122.

³⁵ Nicolae Pentelescu, *op. cit.*, p. 30.

³⁶ *Arhivele de Stat Cernăuți*, Fond „Mitropolia Bucovinei”, Fond 320, inv. 1, tom 1, Dosar 2442/1927-1940, fila 130.

³⁷ *Ibidem*, fila 168.

era cantorul bisericesc Roman Latiș, în Neagra-Șarului era învățătorul Ieremie Cojocar, în Poiana-Stampii era preotul Valerian Gribovski, în Pojorâta era cantorul bisericesc Ilie Flocea, în Vatra-Dornei era preotul Mihai Totoescu. Acestor conducători de coruri, Mitropolia Bucovinei le-a acordat subvenție, în valoare de 13.800 de lei³⁸.

Toate aceste coruri de plugari au activat în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, în jurisdicția Mitropoliei Ortodoxe a Bucovinei.

3. Rolul corurilor bisericești în viața comunităților

Dacă este să vorbim despre rolul corului bisericesc în viața comunității, trebuie să avem în vedere impactul major al acestuia asupra dezvoltării individuale și apoi colective a oamenilor. După 1918, societatea românească a trecut prin schimbări profunde, iar viața Bisericii s-a adaptat nevoilor, fiind chiar pion principal în luminarea conștiințelor.

Un prim rol al corurilor bisericești este cel misionar. În fiecare comunitate exista o biserică. În scop misionar, biserica este împodobită cu pictură, înfrumusețată de preot și de credincioși. Preotul se ostenește să predice, să cânte, să săvârșească frumos slujba și să facă cunoscută învățătura lui Dumnezeu. Muzica a atras mereu pe om. Muzica bisericească este atât de melodiosă și armonioasă și liniștește. Corul bisericesc a avut menirea să completeze activitatea preotului. Unde se cântă frumos, omul merge pentru că se simte bine. Învățătura Mântuitorului este cunoscută și prin cântare și reținută mai ușor cu ajutorul muzicii. Coriștii pot fi asemănați cu Apostolii, pentru că ei predică prin cântare. Sunt lumină pentru că ei cântă despre Lumină.

Corul cânta în toate momentele importante ale vieții omului, de la naștere și până la moarte și chiar după moarte, pentru că preotul mergea însoțit de coriști la pomenirile celor adormiți întru Domnul. Prestanța slujbei era astfel asigurată. Transmiterea mesajului cât mai pătrunzător a devenit prioritate în lumea satului, la început de secol al XX-lea. Preoții ieșeau de pe băncile școlilor teologice cu scopul ferm de a predica, cânta și a transmite clar și

³⁸ *Ibidem*, fila 120.

simplicu învățătura Evangheliei. Asta s-a cerut și corurilor bisericesti. De aceea, fiecare preot dădea către Mitropolie o dare de seamă cu activitatea misionar-pastorală. Se cerea ordine și curățenie în biserică, dar și trudă în misiunea de a cânta la slujbele sfinte. Iată de ce corurile bisericesti au un rol misionar: pentru că oricine vorbește despre Dumnezeu, cântă lui Dumnezeu sau prin exemplu vieții sale Îl slăvește și face cunoscută voia și învățătura lui Dumnezeu poate fi considerat misionar.

Un alt rol al corurilor bisericesti ar fi cel cultural. Perioada la care ne referim noi, perioada interbelică, a fost de renaștere pentru poporul român. După 1918, nevoia de afirmare s-a văzut în toate planurile. Cultura nu a fost dată la o parte. Ea a fost pusă în prima linie. Era nevoie de o culturalizare a societății românești, în special la sate. După Război, s-au înființat multe cabinete de lectură, de muzică, Societățile Culturale au început să organizeze mult mai multe serbări, festivaluri, concerte, serate. În lumea satului, cultura însemna preotul, dascălii de la școală și vreun om mai răsărit, cu studii universitare, sau care a ajuns sus pe la oraș și avea o frumoasă activitate intelectuală.

Dacă ne uităm la cei care au înființat corurile bisericesti și cei care le dirijau, tragem concluzia că oamenii harnici ai comunității a devenit și promotori ai culturii, apostoli ai culturii. Corurile bisericesti erau sprijinite de Mitropolie și primeau ajutor financiar. Departamentul Cultural al Mitropoliei se ocupa de evidența corurilor, de subvențiile acordate lor.

Prin coruri de plugari înțelegem coruri de țărani, de oameni simpli din sat, credincioși. Corurile de plugari pe care le-am amintit au reușit să îmbogățească cultural pe fiecare om din sat. Oamenii care erau în floarea vârstei sau mai bătrâni nu aveau multă școală. Știau cel mult să citească, să socotească și câteva învățături de credință și de viață. Corul bisericesc a reușit, prin cântare, să contribuie la lărgirea orizontului intelectual al omului. Multe cântări au fost învățate, multe rugăciuni erau asimilate prin simpla auzire permanentă. Cei mai tineri și copiii au fost cei mai avansați de corul bisericesc. Ei înțelegeau mult mai ușor. Copiii mergeau la școală. Cei mai mulți dintre învățătorii și profesorii lor erau coriști și dirijori ai corurilor. În Bucovina, oamenii au avut o

șansă în plus față de ceilalți români. Mănăstirile au iradiat spiritualitate autentică, sănătoasă și cultură națională.

Corurile bisericesti participau la evenimentele culturale, erau comemorați eroii, înaintașii, la zilele importante din istoria țării preotul era chemat să săvârșească serviciu religios și, pentru solemnitatea slujbei, lua corul cu el.

Corurile bisericesti participau la toată viața religioasă a comunității. Coriștii dădeau răspunsurile la Sfânta Liturghie și înfrumusețau toate celelalte slujbe de la biserică: Cununii, Botezuri, înmormântări, pomeniri ale celor adormiți în Domnul. Întăresc cele spuse cu un document din 1926, emis de Prefectura județului Câmpulung. Directiva Prefecturii este îndreptată către toate Primăriile și se cerea clar ca „în ziua de 24 mai, ora 10 și 15 minute, să se officieze în toate bisericile ample servicii divine pentru pomenirea eroilor căzuți în război. Apoi să se facă procesii în cimitire”³⁹.

De asemenea, Biserica, prin slujitorii ei, participa la toate evenimentele importante. De exemplu, în data de 2 mai era sărbătoarea sădirii pomilor. Această sărbătoare s-a generalizat imediat după 1918. Un document emis de Primăria Vatra-Dornei, în care programul zilei de 2 mai este prezentat detaliat, arată că întreaga serbare începea cu serviciul religios. Preotul slujea și coriștii îl acompaniau. După serviciul religios, preotul, înconjurat de oamenii de la biserică și coriști, rostea un cuvânt de învățătură „despre învierea naturii și vietății în cuvântul Domnului”⁴⁰. În 1931, în ziua de 8 iunie, când s-a suit pe tron Regele Carol al II-lea, au avut loc manifestări mari pentru a aniversa evenimentul. Prefectura Câmpulung Moldovenesc dă directivă Primăriilor ca „în toate bisericile și templele izraelite, aniversarea suirii pe tron a M.S. Regelui Carol al II-lea, fiind declarată sărbătoare națională”, să fie serbată și să se officieze serviciu divin⁴¹.

Manifestările importante erau puse ori în zilele de duminică ori în zilele mari de sărbătoare, tocmai ca oamenii să participe în

³⁹ Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, Fond „Primăria Orașului Gura-Humorului”, Dosar 108/1928, fila 29.

⁴⁰ Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, Fond „Primăria Orașului Vatra-Dornei”, Dosar 2/1940, fila 5.

⁴¹ Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, Fond „Primăria Orașului Gura-Humorului”, Dosar 113/1930, fila 62.

număr mare. În ziua sărbătoririi Sfinților Împărați Constantin și Elena, pe 21 mai 1928, Cohorta „Ursu” din Gura-Humorului a organizat o mare serbare cercetășească. Cum era obiceiul sfânt, toată serbarea a început cu săvârșirea solemnă a Sfintei Liturghii, la ora 10 dimineața, și a continuat cu depunerea jurământului cercetașilor. Răspunsurile liturgice au fost date de plugarii corului bisericesc⁴².

Căminul cultural din sat era locul unde corul bisericesc își continua activitatea. Toată activitatea de acolo era de cultură, adică de luminare a poporului, dezmoștire a minții, învățare și cunoaștere. Serbările, festivitățile, concertele, seratele, balurile, șezătorile, toate au avut rol de culturalizare a omului. Corurile bisericești, deseori, concertau, erau invitate la manifestările culturale. Astfel, prin activitatea lor cultural-misionară, corurile bisericești au resuscitat viața comunităților bucovinene în perioada interbelică.

Un alt rol al corurilor bisericești este acela de unitate a comunității. În Bucovina interbelică, ideea de unitate s-a propovăduit pe toate canalele posibile. Biserica predica mereu și îi învăța pe oameni să fie uniți și credincioși lui Dumnezeu. Unitatea statală a fost precedentul logic al unității bisericești. În rândul fiecărei comunități, ideea de unitate era dată de Parohie. Prin Parohie se înțelege comunitatea credincioșilor dintr-o anumită regiune, zonă. Credincioșii erau păstoriți de preot. Preotul era păstorul și credincioșii turma unită și compactă, ascultătoare. Unitatea de neam și țară a românilor ortodocși s-a menținut puternic în perioada interbelică. Dacă n-ar fi venit cel de-al Doilea Război Mondial și după aceea comunismul, poate ideea de românism autentic și de unitate a poporului român ar fi prins aripi trainice, iar cultul pentru valorile naționale și morale ar fi fost mai pronunțat azi.

În 1929, pe 15 iulie, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române îndeamna pe toți preoții să săvârșească slujba parastasului de doi ani al Regelui Ferdinand I, în toate bisericile, pe 20 iulie. Parastasul cel mare avea să se țină la Curtea de Argeș. Documentul din Arhivele Mitropoliei Bucovinei ne arată că în toate bisericile s-a luat act de îndemn și s-a făcut slujba parastasului, la care au participat credincioșii și toată suflarea de la biserică. Coriștii au

⁴² *Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale*, Fond „Prefectura Județului Câmpulung Moldovenesc”, Inv. 188, Fond 68, Dosar 5/1928, fila 9.

dat răspunsurile la slujbă și s-au rugat cu toții pentru sufletul Regelui⁴³.

Corurile bisericești erau acelea care întregeau cultul bisericii și, prin cântarea lor, atrăgeau lumea la biserică și dăruiau frumusețe și prestanță evenimentelor. Corurile bisericești exprimau unitatea credincioșilor. Din toate colțurile comunității, coriștii se adunau și formau o echipă. Se adunau toți la biserică. În felul acesta formau o familie. Mergând mai departe, familiile lor se adunau și se apropiau mai mult și se ajungea astfel ca tot satul să fie unit, să fie ferit de dezbinare. Dar în zona de munte a Câmpulungului, muncitorii, străjerii, plugarii se adunau cu greu la cor, însă erau bucuroși că reușeau să se întâlnească și cântau împreună lui Dumnezeu. Îndrăznesc să spun că dacă unitatea lipsește într-o comunitate, acțiunea de misiune și culturalizare este sortită eșecului.

Corurile bisericești erau și expresia egalității oamenilor. Plugarii stăteau alături de oameni mai cultivați și nu se simțeau inferiori. Acordau respectul lor celor intelectuali, dar prin truda lor comună la înfrumusețarea cultului prin cântare, toți erau una. Glasurile lor deveneau unul singur, frumos și lin, puternic și duios.

Un alt rol al corurilor bisericești, deloc de neglijat, a fost acela de propagandă, de afirmare a comunității. După 1918, au început să se înființeze corurile bisericești. În momentul în care se înființa un cor bisericesc într-o comunitate, imediat se ducea vestea. Slujba la biserică era mai frumoasă. Despre comunitatea respectivă se vorbea mai des și era cunoscută prin corul pe care îl avea. Acest lucru a fost un imbold și pentru ceilalți oameni de bine din alte comunități pentru a înființa coruri bisericești și nu numai.

Se organizau concursuri la care participau și corurile bisericești. Mitropolia se ocupa ea însăși să organizeze concerte de sărbătorile Nașterii Domnului și a Învierii Domnului. Erau invitate corurile bisericești să concerteze. Astfel, comunitățile se afirmau, oamenii ieșeau în lume, erau cunoscuți. Se întâlneau plugarii din diferite comunități și se crea starea de bine, de comunicare și comuniune.

⁴³ Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, Fond „Mitropolia Bucovinei”, vol. IX, Secția Diverse, Dosar 2358/1928, fila 18.

Comunitățile locale organizau diferite acțiuni culturale și corurile erau invitate să concerteze. În momentul în care un cor bisericesc cânta nemaipomenit, imediat se ducea vestea și era cunoscut și chemat des și cu alte prilejuri. Prin cor, era promovată comunitatea. Sunt nenumărate cazurile când un cor foarte bun dintr-o localitate era chemat la hramuri în alte părți și la evenimente festive chiar în alte zone ale țării. Amintesc doar cazul corului bisericesc din Gura-Sadovei, care a luat premiul Căminelor Culturale, în 1939, la București. Pentru comunitate a fost o afirmare deosebită. Nici o altă propagandă nu rezista și nu era eficace ca munca imensă a corului bisericesc de a interpreta impecabil cântările și de a face cunoscută localitatea din Bucovina în toată țara.

La fel de important este rolul de dezvoltare a comunității, de punere în rând cu lumea, cum s-ar zice. Comunitatea locală știa că doar prin dezvoltare poate să ofere un trai bun oamenilor, Biserica știa că doar prin propășire spirituală omul se mântuiește. Din împletirea acestor două scopuri mari s-a născut ideea de dezvoltare totală a omului. Îndemnul „Fii om!” e valabil, actual mereu. A fost și atunci în perioada interbelică. De aceea, corul bisericesc a însemnat o dezvoltare firească a vieții spirituale a comunității.

Concluzii

Societatea românească bucovineană a cunoscut o redeșteptare națională și morală imediat după 1918. Corurile bisericești au fost instrumentul potrivit al Bisericii pentru atragerea și implicarea oamenilor în viața comunității. În zona orașelor Gura Humorului și Câmpulung Moldovenesc, corurile înființate în perioada interbelică au menținut ideea de unitate națională și de credință, contribuind la propășirea spirituală și materială a poporului român din Bucovina și nu numai.